

ROZHLADY

JÁN KUZMÍK

PREHLAD SLOVENSKEJ HISTORICKEJ BIBLIOGRAFIE

K problematike historickej bibliografie

Prvé pokusy o uverejňovanie bibliografických popisov slovenskej knižnej tvorby sa poja k r. 1851, keď Slovenské pohľady uverejnili záznamy slovenských kníh, teda i historických, vydaných v rokoch 1850—1851, ktoré urobil M. Dohnány. Záznamy neboly usporiadané do nejakého systému. Až do polovice XIX. stor. sa u nás sústavne bibliografiou zaoberá Michal Chrástek, ktorý v tomto období pracoval na rukopise *Dejín reči a literatúry slovenskej*, spracovanom vo forme bibliografie, v ktorej materiál podľa úvodnej schémy mal byť rozdelený na jedenásť oddielov. Z plánovaných oddielov však rukopis (alebo len jeho zachovaná časť) obsahuje popisy diel prvého oddielu (slovospyt), druhého oddielu (pekné umenie), pre tretí oddiel je vynechané voľné miesto a časť štvrtého oddielu (dejepis). Podľa úvodnej schémy dejepis sa mal ďalej deliť na 10 skupín, z ktorých je však spracovaná iba prvá skupina (dejepis politický), ktorá obsahuje bibliografické popisy 21 knižných prác (čísla 406—426). Tým rukopis alebo jeho zachovaná časť v Archíve Matice slovenskej končí. Chrástekova práca je prvý pokus o slovenskú historickú bibliografiu. V rukopise ostala tiež Chrásteková lístková *Slovenská bibliografia do roku 1860*, ktorá obsahuje 446 lístkov osmorkového formátu s popismi knižných diel. Ako pokračovanie tejto rukopisnej bibliografie uverejnil Chrástek v prvom ročníku Letopisu Matice slovenskej (z r. 1864 s popismi 177 slovenských alebo Slovenska sa týkajúcich inorečových publikácií a časopisov), ďalej v ročníku LMS z r. 1867 Slovenský knihopis za rok 1866 s 35 bibliografickými popismi a v LMS z r. 1868 (sv. I.—II.) Slovenský knihopis za roky 1867 a 1868 s 93 popismi. Takto sa Chrástek pokúsil o celkové shrnutie slovenskej knižnej tvorby. Treba ľutovať, že svoju bibliografiu nedokončil a nevydal knižne. Po ňom Pavol Roy uverejnil ešte v Letopise Matice slovenskej Slovenský knihopis za roky 1869—1872. Na poli bibliografie dejín slovenskej literatúry nesústavne pracovali tiež Jozef Kohuth, A. Lombardini (r. 1879 uverejnil i bibliografiu literatúry o trenčianskej stolici), A. Szeberényi a i.

V predposlednom desaťročí minulého storočia výrazný záujem o bibliografiu histórie Slovenska prejavil Ludovít V. Rizner, ktorý už v rokoch 1880—1895 spracoval rukopis *Pramene k miestopisu územia Slováckmi obývaného* v rozsahu 415 strán. Materiál v tomto rukopise bol spracovaný abecedne, v skupinách podľa jednotlivých miest, pričom jednotlivé bibliografické záznamy v rámci jednotlivých miest boli usporiadané chronologicky. Materiál tohto rukopisu, ako aj ostatné bibliografické záznamy z odboru histórie a archeologie použil Rizner vo svojej *Bibliografii písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. S pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Rizner rukopis *Bibliografie* v konečnej forme dokončil koncom r. 1912 alebo začiatkom r. 1913. Keďže na Slovensku nenašiel nakladateľa, predložil ju Českej akadémii, ktorá však až r. 1917 vydala z nej v českej úprave prvý sväzok prvého dielu, a r. 1927 druhý sväzok prvého dielu. Potom sa vydania ujala Matica slovenská, ktorá postupne vydala všetky diela za redakcie Dr. J. Vlčka a neskôr Dr. J. V. Ormisa, a to prvý r. 1929 (416 strán), druhý r. 1931 (509 strán), tretí r. 1932 (362 strán), štvrtý r. 1932 (310 strán), piaty r. 1933 (270 strán) a šiesty r. 1934 (268 strán). Riznerova *Bibliografia* je vybudovaná celkove na etnickom a čiastočne na teritoriálnom princípe, to znamená, že zahrnuje všetku tvorbu knižnú i časopiseckú v jazyku slovenskom, resp. československom z územia slovenského, ďalej všetky práce od autorov Slovákov bez zreteľa na reč, v ktorej sú napísané, a konečne akékoľvek inorečové práce s materiálom vzťahom k Slovensku alebo k Slovákom. Pretože Riznerova *Bibliografia* je usporiadaná abecedne podľa autorov, má význam predovšetkým pre literárnu históriu. Tento nedostatok je s hľadiska slovenskej historiografie čiastočne napravený tým, že autor doplnil svoju *Bibliografiu* niektorými vecnými heslami, a to najmä súhrnne shrnutou literatúrou z niektorých odborov histórie. Ide približne o 35 hesiel. Pre historika má význam i mimoriadne bohatá literatúra, ktorú shromaždil Rizner, k miestopisu Slovenska, i keď má veľké medzery. Hoci nepoznáme, ktoré pramene použil autor pri zostavovaní miestopisnej slovenskej literatúry (v najširšom smysle), je tu zaregistrovaná medzerovito maďarská a latinská knižná tvorba s vecným vzťahom k slovenskému územiu, o čom sme mali možnosť presvedčiť sa pri súpise inorečových kníh a iných tlačív týkajúcich sa Slovenska a Slovákov. Okrem tohto nedostatkom je, že v rámci skupín miestopisnej literatúry k jednotlivým slovenským miestam sú knižné práce popísané len veľmi neúplne, s uvedením autora, skráteného titulu, miesta a roku vydania, bez udania formátu a strán. Keďže vieme, že Rizner excerpoval maďarské súhrnné bibliografie, nemáme vysvetlenie k otázke medzerovitosti čo do počtu i neúplnosti jednotlivých popisov, najmä z maďarskej a latinskej knižnej literatúry so vzťahom k Slovensku. No

i tak jeho súpis historicko-topografickej literatúry jednotlivých slovenských lokalít nahrádza nedostatok špeciálnej bibliografie podobnej literatúry u nás, aspoň po r. 1900.

Rizner v *Bibliografii písomníctva slovenského* zaradil skupiny miestopisnej literatúry jednotlivých miest a iných lokalít abecedne v celkovom rámci bibliografie. Shrnuje predovšetkým literatúru o jednotlivých hornouhorských stoliaciach (Abauj, Bratislava, Hont, Liptov, Nitra, Novohrad, Orava, Spiš, Šariš, Tekov, Turiec, Trenčín, Zvolen). Osobitne je shrnutá literatúra o Považí-Váhu (IV. diel, str. 141—143, 75 záznamov). Jednotlivé mestá sú v bibliografii zaradené abecedne podľa podstatného mena v názve. Z nich literatúra o Novej Bani obsahuje 23 záznamov (ďalej len skratka z.), o Bánovciach 20 z., o Bratislave 338 z., o Banskej Bystrici 125 z., o Považskej Bystrici 27 z., o Bytči 36 z., o Ilave 35 z., o Svätom Juri 42 z., o Kežmarku 87 z., o Kláštore pod Znievom 65 z., o Košiciach 157 z., o Kremnici 143 z., o Krupine 60 z., o Levoči 107 z., o Lučenci 37 z., o Martine 98 z., o Modre 45 z., o Nitre 111 z., o Spišskej Novej Vsi 40 z., o Novom Meste nad Váhom 34 z., o Nových Zámkoch 60 z., o Pezinku 42 z., o Poprade 20 z., o Prešove 103 z., o Prievidzi 45 z., o Rožňave 71 z., o Skalici 58 z., o Rimavskej Sobote 36 z., o Banskej Štiavnici 189 z., o Trnave 127 z. a o Zvolene 64 z. okrem iných miest. Je pozoruhodné, že najviac záznamov je o stoliaciach a mestách národnostne miešaných, o ktorých vychádzaly vo zvýšenom meradle knižné i časopisecké práce príslušníkov tu žijúcich národností. Typickým príkladom je literatúra o Spišskej stolici a spišských mestách, z ktorej však Rizner zachytil len časť.

Zaujímavé je porovnanie počtu záznamov o jednotlivých slovenských kúpeľných miestach v Riznerovej *Bibliografii*, lebo počet literárnych prác o nich je najlepším meradlom, akej povesti sa tešili v Uhorsku i v zahraničí. Z nich počtom záznamov na prvom mieste stoja Trenčianske Teplice (73 z.) a Piešťany (61 z.). Pritom Rizner zachytil bibliograficky okrem prác týkajúcich sa jednotlivého kúpeľného miesta zprávy o slovenských kúpeľoch len z niekoľkých všeobecných publikácií o kúpeľoch Uhorska, avšak takýchto publikácií je v rôznych rečiach značné množstvo. Rizner venoval tiež pozornosť bibliografickému súpisu literatúry o slovenských hradoch, napr. o Devíne, Beckove, Červenom Kameni, Brovíku, Muráni a i. Literatúra o hradoch Nitra, Bratislava, Zvolen a i. je zaradená medzi literatúrou príslušných miest.

Osobitnú skupinu v Riznerovej *Bibliografii* tvoria súpisy životopisnej literatúry o jednotlivých slovenských spisovateľoch, ktoré sú zaradené za súpismi vlastných prác jednotlivých autorov. Tak literatúra o J. Kollárovi a P. J. Šafárikovi obsahuje po 4 strany záznamov, o Št. Moyzesovi 102 z., o J. Hollom 93 z., o J. M. Hurbanovi 91 z., o M. Bélovi 58 z., o L. Bartholomaeidesovi 58 z., o L. Štúrovi 55 z., o J. Palkovičovi (bratislavskom) 54 z., o M. M. Hodžovi 49 z., o J. Palárikovi a S. Tomášikovi po 46 z., o F. V. Sa-

sinkovi 45 z., o Vajanskom 42 z., o Inštorisovi-Mošovskom 40 z., o V. Pauliny-Tothovi 39 z., o Hviezdoslavovi a D. Lichardovi po 36 z., o M. Hattalovi 32 z., o J. Hanulíkovi 28 z., o J. Záborskom 27 z., o L. V. Riznerovi 25 a o J. Viktorinovi 20 z., okrem iných. Osobitne ešte treba pripomenúť, že Rizner v I. diele na str. 131—132 shromaždil pod heslom Bibliografia 52 údajov o knižných i časopiseckých prácach bez zreteľa na reč, v ktorej sú písané, z ktorých viaceré sú však uverejnené na pokračovanie i vo viacerých ročníkoch jednotlivých časopisov. Z nich štrnásť časopiseckých prác bolo uverejnené alebo v slovenčine alebo aspoň v slovenských časopisoch (napr. vo viedenských Slovenských novinách).

I keď nezatvárame oči pred skutočnosťou, že Riznerova *Bibliografia písomníctva slovenského* má rad nedostatkov najmä čo do úplnosti jej materiálu i čo do systému spracovania, uvedomujeme si dobre, za akých ťažkých pracovných okolností toto mimoriadne rozsiahle dielo Rizner vytvoril. Vieme, že svoju prácu robil svedomite a s láskou k veci a ak i napriek tomu sa nevyhol určitým nedostatkom, treba to pričítať vtedajším pomerom, ktoré slovenskému bibliografovi nedávaly primerané možnosti na všestranné rozvinutie jeho práce. I tak však Riznerova *Bibliografia* dobre splnila svoje poslanie hlavne s hľadiska slovenskej literárnej histórie, ale čiastočne i s hľadiska slovenskej historiografie a záleží len na súčasných bibliografoch, aby jej neúplnosti, hlavne pokiaľ ide o knižnú tvorbu Slovákov, doplnili, resp. aby prípadné omyly korigovali.

Prvý krok v tomto smere urobil Dr. Ján Mišianik, ktorý r. 1946 vydal *Bibliografiu slovenského písomníctva do konca XIX. stor.* (Doplňky k Riznerovej Bibliografii) v rozsahu 300 strán, v ktorej shrnul okolo 3050 popisov, doplnkov a opráv knižných vydání a 233 rukopisov. Pre doplnkový charakter svojej *Bibliografie* pridržal sa týchže zásad súpisu, aké použil Rizner. Dopĺňoval i popisy knižných vydání k miestopisu Slovenska, ktoré Rizner nenaznačil, avšak najmä z inorečovej literatúry o Slovensku, ktorú Rizner taktiež nezaznačil, zachytil len pomerne malú časť.

Po r. 1900 slovenská bibliografia ešte nestačila spracovať ani knižnú ani časopiseckú tvorbu slovenskú a ani špeciálnu bibliografiu slovenskej histórie. Až r. 1944 vyšla ako odlačok z Historického sborníka *Bibliografia slovenskej histórie 1939—1941* nákladom Matice slovenskej v rozsahu 56 strán, v ktorej bol spracovaný materiál v oddieloch: 1. Bibliografia. 2. Edícia — Teória — Prax. 3. Knihovníctvo. 4. Múzejníctvo. 5. Archívníctvo. 6. Genealogia. 7. Paleografia-Heraldika-Sfragistika. 8. Historiografia-Vyučovanie. 9. Svetové dejiny politické. 10. Svetové dejiny cirkevné. 11. Svetové dejiny kultúrne. 12. Slovenské dejiny všeobecné. 13. Slovenská predhistória. 14. Slovenské dejiny do r. 1848. 15. Slovenské dejiny od r. 1848/49 do r. 1890. 16. Slovenské dejiny do r. 1942. 17. Slovenské dejiny miestne. 18. Slovenské dejiny cirkevné. 19. Dejiny slovenskej literatúry, reči a novín. 20. Dejiny divadla. 21. Dejiny filozofie. 22. Dejiny školstva. 23. Dejiny výtvarné-

ho umenia, 24. Dejiny hudby, 25. Dejiny rozličných kultúrnych odvetví. Materiál pre túto prácu excerpovali Dr. Bokes, Dr. Polla, Dr. Jankovič, Dr. Dubay a G. Sedlák. Celkove sa excerpovalo 34 slovenských časopisov a novín, 1 český časopis, 25 maďarských (z toho jeden v anglickej, jeden vo francúzskej a jeden v talianskej reči) a 9 nemeckých časopisov. Všetky skupiny obsahujú spolu 1068 číslovaných popisov, pričom sa za jeden popis považuje popis knižného vydania s referátmi o tomto vydaní, takže skutočný počet bibliografických záznamov je značne vyšší. V rámci skupín sú popisy usporiadané podľa vecnej súvislosti a miestami i podľa zásad chronologického a abecedného usporiadania, avšak táto skutočnosť pre lepšiu orientáciu mala byť zvýraznená i typograficky.

Bibliografia obsahuje ešte úvod zostavovateľov, prehľad vecného rozdelenia, soznam skratiek excerpovaných časopisov a diel a na konci bibliografie menný index.

Oniečo lepšie po metodologickej stránke bola spracovaná Bibliografia slovenskej histórie 1942—1944 s doplnkami za roky 1939—1941, pre ktorú materiál excerpovali Dr. Bokes, Dr. Polla, Dr. Ratkoš a Dr. Jankovič zo 43 slovenských časopisov a novín, z 3 českých, zo 6 maďarských a 4 nemeckých. I keď počet excerpovaných časopisov je len 56 (za obdobie 1939—1941 ich bolo 69), počet zaradených bibliografických záznamov dosiahol číslo 2397. Zvýšenie počtu excerptov bolo v dôsledku rozšírenia výberového kritéria, pre ktoré bolo treba zaradiť i doplnky za prvé obdobie. Obe bibliografie registrujú jednak historickú produkciu na území Slovenska a jednak cudziu produkciu so vzťahom na dejiny Slovenska. V bibliografii za roky 1939—1941 i za roky 1942—1944 sa registrovaly inorečové práce bez vzťahu k dejinám Slovenska iba za predpokladu, že v slovenských periodikách o nich vyšly referáty, keďže v týchto bibliografiách išlo o zachytenie všetkej slovenskej historickej tvorby v rečovom smysle. Len výnimočne v oboch bibliografiách boli zaradené niekoľké významnejšie všeobecnohistorické inorečové práce bez vzťahu k dejinám Slovenska s miestom vydania na Slovensku. Keďže materiál za roky 1942—1944 vzrástol, táto skutočnosť si vynútila oproti minulému obdobiu rozšírenie počtu oddielov na počet 41, najmä rozčlenením všeobecných svetových dejín na ďalšie špeciálne oddiely. Aj v časti slovenských dejín pribudly nové oddiely venované dejinám slovenského etnika, dejinám práva na Slovensku a dejinám slovenského národopisu. Spoločný oddiel slovenskej literatúry, reči a novinárstva sa rozčlenil na samostatné oddiely.

Historická tvorba od r. 1944 sa u nás nespracovala v špeciálnych bibliografiách, čo je iste škoda pre našu historiografiu, no i tak aspoň slovenská historická knižná tvorba bola zachytená v bežných národných bibliografiách, a to za r. 1945 v *Bibliografickom katalogu ČSR za r. 1945*, spracovanom Národnou knihovnou v Prahe, v ktorom sú slovenské spisy za r.

1945 shrnuté na str. 120—131 v počte 244 čísel (v skutočnosti vyšlo v spomenutom roku 550 slovenských kníh). Úplný súpis kníh za r. 1945 obsahuje *Bibliografia slovenskej knižnej tvorby za roky 1943—1945* od Dr. A. Dubayho, ktorá je v tlači. Slovenská knižná tvorba za r. 1946 bola spracovaná v *Bibliografickom katalogu ČSR*, II. diel, Tvorba slovenská s abecedným i systematickým soznamom v spracovaní Dr. A. Dubayho. Od tohože autora je *Bibliografia slovenskej knižnej tvorby za r. 1947* (z r. 1951), v ktorej systematickom sozname podľa desiatinného triedenia je na str. 109—112 zaznačené v 9. triede (zemepis, životopisy, dejepis) 23 zemepisných publikácií, (niektoré patria i do historického miestopisu), 48 publikácií z odboru životopisov a pamäti a 7 publikácií z odboru dejepisu. Dr. Dubay spracoval slovenskú knižnú tvorbu i za ďalšie roky v sošitovom vydaní *Bibliografického katalogu ČSR*, v časti B (slovenské knihy), v BK ČSR za r. 1949, v časti B (slovenské knihy) a v BK ČSR za r. 1950 v časti B (slovenské knihy), ktoré vydal Bibliografický ústav pri Knižnici Slovenskej univerzity v Bratislave. Od r. 1951 tenže katalog (časť B) vychodí pod názvom Bibliografický katalog Slovenská kniha nákladom tohože ústavu a za redakcie Dr. Dubayho do r. 1952 a odvtedy za redakcie Dr. J. K. Garaja a po ňom Dr. D. Wagnerovej.

Historiografická tvorba zo slovenských časopisov za obdobie rokov 1945 a 1946 je doteraz nespracovaná. Časopiseckú tvorbu za roky 1946, 1947 a 1948 spracoval Dr. P. Halaša v periodickej Slovenskej bibliografii, ktorú vydáva Slovenská národná knižnica. V prvých dvoch ročníkoch Slovenskej bibliografie použil Dr. Halaša vlastný systém triedenia. Dejiny zatriedil do šiesteho oddielu, ktorý sa potom rozpadol na skupiny: VI a. Dejiny svetové. VI b. Dejiny československé a slovenské (v ročníku 1948, str. 216—224). VI c. Dejiny jednotlivých národov a štátov (v tomže ročníku, str. 225—227). VI d. Dejiny kultúrne, archeologia a etnologia (v tomže ročníku, str. 227—240). VI e. Pomocné vedy historické, heraldika, sfragistika, genealogia. VI f. Biografie (v tomže ročníku, str. 240—245). VI g. Zemepis, vlastiveda, topografia (v tomže ročníku, str. 245—246). Okrem toho však materiál historického charakteru je aj v prvom oddiele, a to v skupine c, venovanej knihovníctvu, všeobecnej bibliografii, kníhkupectvu, kníhtlači a časopisectvu, v skupine d, venovanej písmu a archívnictvu a v skupine d, venovanej múzejníctvu, ďalej v treťom oddiele v skupine d, venovanej právnym dejinám, v oddiele štvrtom v skupine d, venovanej i dejinám výtvarného a hudobného umenia a v oddiele piatom v skupine c, venovanej dejinám písomníctva. Pochopiteľne, i v ďalších oddieloch, napr. v technike, sú tiež zahrnuté historické práce z dejín slovenskej techniky a priemyslu.

Počínajúc ročníkom 1949 je Slovenská bibliografia spracovaná podľa systému medzinárodného desiatinného triedenia. V tomto ročníku (tvorba za rok 1949) je slovenská, v jazykovom smysle, zemepisná a historická

tvorba spracovaná v deviatej triede na str. 269 až 319. Z toho na vlastnú zemepisnú literatúru pripadá len veľmi malá časť. Podstatnú časť historickej časopiseckej tvorby tvorí oddiel životopisov, pamätí, nekrologov (v ročníku za rok 1949 str. 269—309) s ďalším delením na skupiny podľa abecedne usporiadaných mien jednotlivcov, ktorých sa článok týka. Podskupinu 930 Dejepis — pomocné vedy historické — si delí Dr. Halaša nie podľa zásad medzinárodného desatinného triedenia, ktoré výslovne vyžaduje usporiadanie postupne podľa vecných súvislostí v smysle normou ustálených tried, oddielov, skupín a podskupín, ale používa na detailnejšie rozdelenie materiálu vecné heslá, ktoré v rámci oddielov, radov, poradí, skupín alebo podskupín podľa MDT zaraďuje abecedne. Tak v poradí 930 (na str. 309—310 SB za rok 1949) má abecedne usporiadané heslá Archeologické výskumníctvo — Archívniectvo — Čs. štátny archeologický ústav — Kultúrne dejiny Slovenska — Slovenský národ — Sviatok práce, takže sa tu vynoruje otázka, či možno v rámci MDT používať abecedné radenie hesiel. Dejinám ČSR sú tu venované str. 311—312 a dejinám Slovenska str. 312—315. Pochopiteľne, mnohé špeciálne práce historického rázu nájdeme i v ostatných triedach. Slovenská bibliografia za rok 1950 v krátkom čase vyjde tlačou a Slovenská bibliografia za rok 1951 za redakcie tohože redaktora je pripravená do tlače. Práve tak sa postupne spracúva slovenská časopisecká tvorba za rok 1953, takže aspoň za obdobie rokov 1946—1951 a 1953 budeme mať spracovanú i slovenskú historiografickú tvorbu. Je už nevyhnutnou nevýhodou celkových spracovaní literárnej tvorby, či už knižnej, alebo časopiseckej, že materiál, napr. historický, rozdelí sa do viacerých odlišných vedných disciplín, kým špeciálne bibliografie sústreďujú i pomocné vedné disciplíny, v tomto prípade pomocných vied historických.

Okrem toho vyšlo niekoľko špeciálnych slovenských bibliografií, ktoré majú i pre slovenského historika význam v rôznych smeroch. Tak Dr. Anton Baník uverejnil v Kultúre r. 1933 bibliografickú štúdiu s titulom *Pramene, literatúra i podstata dejín o Pribinovi a Koceľovi* v rozsahu 34 strán, v ktorej okrem historického hodnotenia oboch historických postáv a literatúry o nich spracoval z väčšej časti bibliografiu pribinovsko-koceľovskej literatúry, v ktorej sbieraní Dr. A. Baník ďalej pokračuje. Škoda, že sa Dr. Baník nevenoval i osbieraniu celej literatúry o Veľkomoravskej ríši. Dosť rozsiahla bibliografia významnejších prác pre slovenskú historiografiu shrnul Dr. Bokes ako dodatok k svojim *Dejinám Slovenska a Slovákov*. Konečne možno spomenúť s hľadiska slovenského historického skúmania dôležité súpisy, a to *Slovník slovenských pseudonymov* od Dr. J. V. Ormisa z r. 1944 (366 strán), ďalej *Bibliografiu jazykovedy na Slovensku v rokoch 1939—1947* od Dr. V. Blanára, vydanú r. 1950 v rozsahu 209 strán a *Súpis slovenských hudobníkov a literatúry o hudobníkoch* od J. Potúčka z r. 1952 (435 strán). Okrem toho pre slovenskú his-

toriografiu cenným prínosom bude súpis inorečových kníh týkajúcich sa Slovenska a Slovákov, ktorý spracúva J. Kuzmík a B. Bálent.

Z krátkeho prehľadu vidíme, že na poli bibliografie slovenskej historiografie bol spracovaný malý úsek. I keď vykonaná práca má pozitívny význam, zďaleka nestačí na to, aby sa slovenský historik mohol zaoberať i vo vzťahu k slovenskej historiografii bez pomoci českej a maďarskej bibliografie.

V ýznam českej historickej bibliografie pre Slovenskú historiografiu

Pre slovenskú historiografiu má bibliografia českej histórie význam jednak pre mnohé styčné body spoločnej histórie, najmä pokiaľ ide o obdobie Veľkomoravskej ríše a obdobie kapitalizmu, a jednak preto, že po r. 1918 bibliografia českej histórie zahrnovala slovenskú historickú literatúru po jazykovej stránke, i inorečovú historickú literatúru so slovenskými vzťahmi. Je pochopiteľné, že po r. 1918 sa nekryl titul jednotlivých vydání *Bibliografie české historie* materiálne s obsahom, keďže od r. 1918 ide tu vlastne o bibliografiu československej histórie, i keď slovenská historická tvorba tu bola shromaždená len veľmi neúplne a zlomkovito. Možno teda predpokladať, že okrem snahy o zachovanie kontinuity titulu bibliografie hraly tu úlohu i názory vtedajšej buržoáznej historickej českej vedy o jednotnom národe.

Českí historickí pracovníci pociťovali potrebu vyčerpávajúcej bibliografie českej histórie najmä od polovice XIX. stor. v súvislosti s rozmachom knižnej i časopiseckej produkcie historickej literatúry, takže orientácia v nej sa stávala čoraz ťažšou. Zámerné snahy o bibliografické zachytenie českej historickej literatúry sa dátujú najmä od začiatku poslednej štvrtiny minulého storočia za iniciatívy prof. Dr. J. Emlera, prof. Dr. J. Kalouska a Dr. A. Rezeka, avšak až v poslednom desaťročí Historický spolek v Prahe finančne i personálne zabezpečil, aby sa konečne prišlo k urýchlene k sobieraniu materiálu pre *Bibliografiu české historie*. Za vedenia prof. Dr. Z í b r t a excerpovali materiál päťdesiaty spolupracovníci najmä z radov poslucháčov histórie, ktorí za niekoľko rokov shromaždili naozaj obrovský materiál, z ktorého potom Č. Zíbrt zostavil jednotlivé sväzky *Bibliografie české historie*. Č. Zíbrt zostavil schému rozdelenia materiálu na jednotlivé diely, z ktorých však vyšlo len päť, zatiaľ čo pre znechutenie Zíbrta pre osobné intriky neboly zostavené sväzky šiesty (česká kultúrna história), siedmy (cirkevné dejiny) a ôsmy (dejiny školstva).

Pre slovenskú historiografiu podstatný význam majú predovšetkým prvé dva diely Zíbrtovej *Bibliografie*, viac-menej všeobecného historického rázu. Prvý diel (1900, XVI+673 strán) sa delí na dve časti, z ktorých do prvej patria bibliografické a literárnohistorické práce, kníhtlač, dejiny vied,

dejiny vedeckých spoločností a náučné slovníky, v druhej časti sú zaradené pomocné vedy, ako geografia fyzikálna i historická, kartografia, cestopisy, paleografia a diplomatika, archívy a bibliotéky, chronologia, heraldika, genealogia a numizmatika a konečne doplnky a opravy. Z týchto skupín pre slovenské historické skúmanie ako najbohatšie na materiál so slovenskými vzťahmi sú literárna história, bibliografia i dejiny vied a z pomocných vied geografia fyzikálna i historická (hlavne so vzťahom k moravskému Slovensku), ďalej v značnej časti cestopisy a zprávy cudzincov, čiastočne aj archívy a genealogia, najmä so vzťahom k moravskému Slovensku.

Z druhého dielu (1902, XI.+1216 str.), rozdeleného na pramene (str. 1—778) a spracovanie politickej histórie podľa jednotlivých období až po r. 1919 (od str. 781), sú najvýznamnejšie so slovenského hľadiska prehľad prameňov k histórii uhorskej, českej a moravskej, hlavne zo starších období, ďalej archeologia (moravské Slovensko) a najmä obsiahly súpis literatúry o Veľkomoravskej ríši (na str. 880—885, 78 záznamov), súpis literatúry cyrilo-metódskej (na str. 883—928, 1155 záznamov), súpis literatúry o páde Veľkomoravskej ríše a Metodových nástupcoch (na str. 934—935, 43 záznamov).

Ostatné diely vychádzali v troch osobitných sväzkoch. Tak prvý sväzok tretieho dielu vyšiel r. 1904, druhý sväzok r. 1905 a tretí sväzok r. 1906 v celkovom rozsahu VI+736+XVI strán, v ktorých je shrnutá literatúra k politickej histórii českej za obdobie od r. 1419 do r. 1600 len so zriedkavými vzťahmi k Slovensku. Tri sväzky štvrtého dielu vyšly v rokoch 1907, 1908 a 1909 s celkovým rozsahom II+720+X strán a obsahujú historickú literatúru hlavne o tridsaťročnej vojne až po r. 1632, opäť len so zriedkavými vzťahmi k Slovensku, zato viac k moravskému Slovensku a vôbec k pohraničným oblastiam na hraniciach Moravy a Slovenska. Konečne, jednotlivé sväzky piateho dielu vyšly r. 1910, 1911 a 1912 v celkovom rozsahu 930 strán a podobne ako v predchádzajúcich dvoch dieloch i literatúra tohto dielu, venovaná koncu tridsaťročnej vojny a najmä J. A. Komenskému, len v málo prípadoch má slovenské vzťahy. Ide tu najmä o vzťahy Komenského k bývalému Uhorsku. Je iste veľkou škodou pre českú historiografiu, že táto neobyčajne rozsiahla Zíbrtova bibliografia nebola pre neporozumenie a nedostatočné ocenenie dokončená. V čase, keď prof. Zíbrt pripravoval schému *Bibliografie české historie*, zahrnovaly bežné české národné bibliografie do svojho obsahu i slovenskú knižnú produkciu, podobne ako aj väčšina českých špeciálnych bibliografií spracúvala i slovenský materiál, čo sa vo väčšine prípadov prejavilo i v znení titulov jednotlivých publikácií či už národných, alebo špeciálnych bibliografií. Je však zjavné, i keď v úvodných statiach k jednotlivým dielom *Bibliografie české historie* sa o tom Zíbrt nezmieňuje, že zostavovateľ si uvedomoval, v akom podstatnom rozsahu by jeho *Bibliografia* vzrástla, keby do nej

zahrnul i všetku historickú literatúru so vzťahom k Slovensku alebo k Slovákom. Okrem toho ani jeho rečové znalosti, ako aj jeho spolupracovníkov (neznalosť maďarčiny), ani nedostupnosť väčšiny materiálu nedovoľovali pomýšľať na takéto rozšírenie úlohy, ktorú mu sveril Historický spolek. O jej rozsahu svedčí počet bibliografických záznamov v jednotlivých dieloch jeho *Bibliografie* — 23.871 v prvom diele, 15.429 v druhom diele, 13.520 v treťom diele, 11.820 v štvrtom a 30.310 v piatom diele, pričom obsah jednotlivých bibliografických záznamov, najmä pokiaľ ide o rozsiahlejšie práce, je podrobnejšie rozpísaný, resp. doplnený i stručnými citátmi, i keď sme si vedomí, že Zíbrt shromáždil i veľké množstvo zbytočného materiálu, čím veľmi sťažil orientáciu v jeho *Bibliografii*, a to tým viac, že v jeho *Bibliografii* chýbajú i potrebné registre. I tak je však na škodu českej historiografie, že sa doteraz nenašiel historický pracovník, ktorý by Zíbrtovo dielo dokončil spracovaním chýbajúcich sväzkov, ku ktorým Zíbrt mal už v značnej časti pripravený materiál.

Až r. 1905 vyšiel prvý sväzok ročnej *Bibliografie české historie* za rok 1904 a o rok neskôr za rok 1905 ako osobitná príloha Českého časopisu historického v spracovaní redakcie tohože časopisu za súčinnosti externých odborníkov špeciálnych vedných disciplín, najmä prof. Niederleho (archeologia), doc. Zd. Nejedlého (dejiny českej hudby a i.). Obe ročnice sa delili na časť všeobecnú (vedy pomocné, všeobecné diela historické, dejiny literatúry, hudby a pod.) a na časť špeciálnu podľa storočí. Už v týchto prvých dvoch ročníciach bolo zaradené i niekoľko slovenských prác s výlučným vzťahom k Slovensku alebo Slovákom, ale iba celkom náhodilo. Každá ročnica je doplnená menným registrom a soznamom skratiek časopisov (zo slovenských Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti a Slovenské pohľady).

Od r. 1906 spracúval jednotlivé ročnice *Bibliografie české historie* najvytrvavejší spolupracovník Zíbrta J. Kazimour, tiež za spolupráce externých pracovníkov. Proti predchádzajúcim ročníciam je tu osobitne shrnutá literatúra v malej kapitole Otázka slovenská, ktorá je pravidelne i v neskorších ročníciach. Týmto rokom sa tiež počínajú zpočiatku náhodne, neskôr, po r. 1910, častejšie zjavovať okrem českých záznamov i záznamy príspevkov zo slovenských časopisov o súčasných slovenských spisovateľoch, najmä zo Slovenských pohľadov a neskôr i z Prúdov a iných časopisov. Jednotlivé ročnice *Bibliografie* vychádzaly pravidelne až po rok 1914 za redakcie J. Kazimoura, ktorý spracoval potom v dvoch sväzkoch i českú historickú bibliografiu až po rok 1924, a to jednak za roky 1915—1919 (vyšlo r. 1922) a jednak za roky 1920—1924 (vyšlo r. 1926). Kým bibliografia za prvé obdobie prihliada na slovenskú historickú tvorbu len sporadicky, najmä v kapitole Otázka slovenská (50 bibliografických popisov českých i slovenských prác), bibliografia za druhé obdobie, ktoré už úplne spadá do čias spoločného štátneho života Čechov a Slovákov, je bo-

hatá na českú historickú tvorbu so slovenskými vzťahmi a okrem toho v značne rozšírenom meradle registruje i pôvodné slovenské historické práce o slovenskej minulosti, a to už vo všetkých oddieloch bibliografie. Napr. v historickej topografii sú Slovensku venované str. 81—84, v súpise dejín jazyka a literatúry je slovenská literatúra shrnutá vo viacerých menších skupinách, napr. na str. 103—104, 123—124, 141—143 a v súpise literatúry archeologickej na str. 295, kým v ostatných častiach je slovenská historická literatúra v smysle formálnom (jazykovom) i materiálnom (vzťah k Slovensku) roztrúsená medzi ostatnými záznamami.

Rokom 1924 prestal J. Kazimour zostavovať *Bibliografiu české historie* a po kratšom medzioddobí v rokoch 1925—1926, ktoré spracoval A. Filáček s pomocou iných odborníkov, ujala sa natrvalo *Bibliografie české historie* Dr. S. Jonášová-Hájková, ktorá vniesla do bibliografie systém, vypracovaný Bibliografickou komisiou Historického ústavu, ktorého sa pridržala s malými zmenami až do posledného vydania *Bibliografie české historie* za roky 1937—1947 z r. 1951. Za vedenia Dr. Jonášovej-Hájkovej vyšla *Bibliografie české historie za roky 1927—1929* (r. 1931), 1930—1932 (r. 1934), 1933—1934 (r. 1936), r. 1935 (r. 1937), 1936 (r. 1938), všetky ako samostatná príloha Českého časopisu historického a konečne za roky 1937—1941 (r. 1951) ako úplne samostatná publikácia. Tam, kde to nena-rušovalo ideologickú líniu bibliografie, shrnovala historickú literatúru so vzťahom k Slovensku do samostatných skupín na konci jednotlivých oddielov, najmä v časti všeobecnej (vedecké spoločnosti, múzeá, archívy, historická topografia, celkové spracovanie československých dejín podľa jednotlivých krajín, etnologia a archeologia). V špeciálnej časti podľa jednotlivých období je samostatne shrnutý slov. materiál, vzťahujúci sa na X. až XII. stor. a v najnovšom období, po r. 1918 niektoré skupiny majú prevažne alebo aspoň vo významnej časti slovenský historický materiál. Samostatné skupiny slovenského historického materiálu neboli vytvorené tam, kde takého materiálu bolo málo, a to pravdepodobne z ideových dôvodov pri súpise československej literatúry jazykovednej, literárnohistorickej a národopisnej a v špeciálnej časti pri dejinách Československej republiky. Na ilustrovanie, v akom rozsahu bola v *Bibliografii české historie* zaregistrovaná slovenská historická literatúra (v smysle formálnom i materiálnom), podávame aspoň súčty bibliografických popisov slovenskej skupiny historickej topografie. Tak za roky 1927—1929 zachytila bibliografia 153 záznamov, za roky 1930—1932 42 záznamov, za roky 1933—1934 67 záznamov, za roky 1935 40 záznamov, za rok 1936 38 záznamov a za roky 1937—1941 131 záznamov, teda spolu 471 bibliografických záznamov historickej topografickej literatúry so vzťahom k Slovensku za 15 rokov, takže priemerne na jeden rok pripadá 31 záznamov, čo predstavuje len časť zo skutočného množstva, i keď významom azda najpodstatnejšiu. Priemerne sa excerpovalo pre *Bibliografiu české historie* za tieto roky 10—15

slovenských časopisov. Za roky 1937—1941 slovenské časopisy pre túto bibliografiu excerpovala externá spolupracovníčka v Bratislave Dr. D. Lehotská. Sústredenie slovenského materiálu bolo len zlomkovité, o čom nás poučí porovnanie počtu záznamov literatúry k miestopisu Slovenska v *Bibliografii českej historie za léta 1937—1941*, spolu 131 záznamov (ročný priemer 26) a v *Bibliografii slovenskej historie* za roky 1939—1941, spolu 172 záznamov (ročný priemer 57), hoci pre slovenskú bibliografiu sa excerpovala tiež len časť slovenských časopisov, i keď podstatne väčšia. No i pri tomto zlomkovitom zachytení literatúry pre slovenské dejepisné skúmanie ostáva zatiaľ *Bibliografie českej historie* významným prameňom informácií pre slovenských historikov, a to najmä so zreteľom na české historické práce so vzťahom k Slovensku.

Z českých špeciálnych bibliografií má značný význam pre slovenského historika, hlavne pri výskume dejín slovenského baníctva a hutníctva, *Bibliografie Slovenska* (Geologie, mineralogie, petrografie, horníctví, geomorfologie, Praha 1919) od Jána K o l i h u, i keď je tu shromaždená len časť literatúry z jednotlivých odborov. Značne menší význam pre slovenskú historiografiu majú niektoré české špeciálne historicko-bibliografické publikácie. Spomenúť treba aspoň prácu J. K l i k u *Bibliografie vědecké práce o české minulosti za posledních čtyřicet let*. Rejstřík Českého časopisu historického 1895—1934 z r. 1935, ktorej slovenský materiál je i tak obsiahnutý v *Bibliografii českej historie*. Táto práca, ktorá sa ináč pridrižava systému *Bibliografie českej historie*, má pre nás význam hlavne pre ocenenie pozornosti, ktorú Český časopis historický ako vedúci historický orgán venoval otázkam slovenskej histórie. Z menších bibliografií veľmi neúplný materiál so slovenského hľadiska shromaždil *Soupis publikací, které se týkají dějin středního školstva v Československu* (vyšlo r. 1929) od R. N e u h o f e r a. Okrem spomenutých je ešte rad českých ročných bibliografií, ktoré majú význam i pre historické skúmanie, ako *Bibliografie československých prací linguistických a filologických*, *Mineralogicko-geologická bibliografie ČSR* (od r. 1930), *Bibliografia československé knihovnědy* (v spracovaní L. J. Ž i v n é h o a J. L u g s a), ďalej od F. Č a d u *Československá literatura právnická a státovědecká* (z r. 1926) a iné odborné bibliografie, okrem celoštátneho *Bibliografického katalogu Československé literatury*, spracúvajúceho od r. 1922 za vedenia Dr. J. L. Ž i v n é h o a neskôr Dr. V. F o c h a knižnú tvorbu ČSR (abecedný katalog podľa reči a autorov so systematickým a vecným registrom). Za staršie obdobie spracovali našu knižnú produkciu K. N o s o v s k ý a Dr. V. P r á ž á k v *Soupose československé literatury za léta 1901—1925* (abecedná a systematická časť). I keď sme do nášho prehľadu nezahrnuli všetky bibliografie, ktoré by azda mohli mať význam pre slovenského historika, i z uvedeného materiálu vidieť, že zatiaľ sa bez českých historických bibliografií i iných, najmä pokiaľ sú celoštátneho rázu, ťažko obídeme.

Význam maďarskej historickej bibliografie pre slovenskú historiografiu

Popri slovenskej a českej bibliografii pozornosť slovenskej historickej literatúre i inojazyčnej historickej literatúre o Slovensku venovali historické bibliografie maďarské.

Predovšetkým nám treba spomenúť z maďarskej bibliografickej tvorby aspoň obsiahlejšie práce s výlučným vzťahom k Slovensku, a to súpis literatúry o Spiši od S. Webera v publikácii *A szepesvárm. Tört. Társ. millenniumi kiadványai I.* z r. 1895 s titulom *Szepesvármegye tört. irodalmának bibliographiája* (113 str.) a bibliografiu literatúry o meste Bratislave i o župe Bratislavskej s titulom *Pozsony város és Pozsony vármegye bibliographiája* v spracovaní X. J. Kertésza, vydanú ako odtlačok z časopisu Nemzeti Kultúra (Komárom 1935, 52 str.).

Zatiaľ ani s maďarskej strany nemajú celkove spracovanú bibliografiu uhorskej histórie, ale len niektoré väčšie-menšie úseky. Predovšetkým len veľmi neúplne majú spracovanú časopiseckú historickú literatúru, zato sú dobre spracované niektoré pomocné disciplíny, najmä súpisy literatúry genealogickej a heraldickej, a to jednak v diele Z. Köblösa *Magyar családtörténeti könyvészet* (odtlačok z *Genealogiai Füzetek*, Kluž 1909, 74 strán) a jednak v diele K. Báána, *Magyar genealogiai és heraldikai forrásmunkák, 1561—1932* (Budapest 1932, 78 strán).

Zo všeobecných súpisov historickej literatúry spomenieme ešte dielo Emy Bartoniekovej *Magyar történeti forráskiadványok* (Budapest 1929, 203 str.), ďalej z príležitosti zasadnutia medzinárodnej komisie pre historické vedy v Budapešti vydané dielo E. Lukinicha *Les éditions des sources de l'histoire hongroise. 1854—1930* (Budapest 1931, 168 str.), v ktorom sú vydania rozdelené podľa nakladateľstiev a storočí s pridaným menným a vecným registrom, ďalej od E. Horvátha *The Hungarian question. A Bibliography of Hungary and Central Europe carpatique. Publications de l'année 1942* (separát z *Revue d'histoire comparée* z r. 1943, 86 str.), bibliografia o tomže predmete za rok 1943 v tomže časopise z r. 1944 a dve významné bibliografie o národnostnej otázke v Uhorsku, a to od K. Sipossa *A nemzetiségi kérdés könyvészetéhez. I. köt. Általános rész* (Kluž 1915, 274 str.) a od J. Horvátha *Magyarország és nemzetiségi kérdés. 1815—1920* (Budapest 1920, 93 str.). Ako doplňujúci súpis, cenný pre historický miestopis aj bývalého Horného Uhorska, možno sem zaradiť i prácu A. Bodora *Magyarország helyismereti könyvészete 1527—1940* (Budapest 1944, XII+424 str.).

Ak neprihliadneme na niektoré špeciálne historické bibliografie, najmedzerovitejšie bola spracovaná maďarská historická literatúra časopisecká. Prvý pokus o jej systematické zachytenie urobil už J. Szinyei v dvoch sväzkoch *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium*

(Budapest 1874—1885), z ktorej prvý sväzok obsahuje 21.796 titulov maďarskej historickej tvorby z rokov 1778—1873 a druhý 28.283 titulov maďarskej historickej literatúry z nasledujúcich rokov. Od r. 1913 do 1918 vydával A. H e l l e b r a n d t za bežné roky ako prílohu k časopisu Századok historickej bibliografiu *A magyar történeti irodalom* (Budapest 1913—1918), spolu 6 sväzkov, ktoré boli rozdelené vždy na literatúru o svetových dejinách (4 skupiny) a na literatúru o uhorských dejinách (16 skupín). Po r. 1918 sa nepokračovalo vo vydávaní bežnej maďarskej bibliografie historickej literatúry po celé dve desaťročia. Iba čiastočne je táto medzera vyplnená súpisom historickej literatúry za rok 1933 od Kláry V a s s o v e j *A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történeti vonatkozású irodalom 1935* (Budapest 1938, XIII + 225 str.).

Až od r. 1937 v spracovaní Emy S é r e g é l y o v e j (a r. 1938 i za redakcie I. W e l l m a n n a) vychádzala ako dopinkové sväzky alebo ako odťažky časopisu Századok *Magyar történeti bibliográfia*, ktorá v jednotlivých oddieloch, venovaných prameňom, praveku, staroveku, novoveku a súčasnej dobe, prinášala nielen popisy politicko-historických prác, ale aj popisy prác z odboru dejín práva, ústavy, hospodárstva, národopisu, kultúry, vedy, literatúry, umenia, hudby, divadla, cirkvi a pod. Táto bibliografia bola s hľadiska uhorských dejín univerzálna, pretože zaregistrovala všetko, bez ohľadu kde a v akom jazyku jednotlivé práce vyšly.

Okrem toho je tu ešte rad bibliografií v iných rečiach, ktoré všetky obsahujú i významný materiál k dejinám Slovenska. Svojím významom na prvé miesto medzi nimi patrí štvorsväzkové dielo *Bibliographia Hungariae. Verzeichniss der 1861—1921 erschienenen Ungarn betreffenden Schriften in nichtungarischer Sprache*, ktoré za redakcie profesora G r a g g e r a vydal maďarský ústav na berlínskej univerzite v rokoch 1923—1929. Prvý sväzok je venovaný histórii, druhý zemepisu, politike a hospodárstvu, tretí filológii a tlačí a štvrtý obsahuje register. Je tu veľmi bohatý materiál, významný pre slovenskú históriu, najmä pokiaľ ide o nemecké vydania. Ostatná nemecká literatúra, knižná i časopisecká, o Uhorsku od začiatku XIX. stor. do r. 1860 je obsiahnutá v dvojsväzkovej bibliografii K. K e r t b e n y h o a G. P e t r i k a *Magyarország német könyvtészet, 1801—1860. A Magyarországon s külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent német nyomtatványok jegyzéke* z r. 1886. Súpis hlavne staršej knižnej literatúry o Uhorsku spracoval S. A p p o n y i jednak v maďarskej dvojsväzkovej a jednak v obsiahlejšej štvorsväzkovej nemeckej bibliografii s názvom *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften* (diel I., II. r. 1903, diel III. r. 1925 a diel IV. r. 1927). Len stručný výber hlavných diel o Uhorsku podáva práca M. M a g y a r o v e j a B. K e m é n y h o *Ungarn. Hungary. La Hongrie. Eine Auswahl Ungarn betreffende Bücher* (II. vyd. 1931, 160 str.). Z iných nemeckých bibliografií obmedzený význam pre nás majú ešte práce W. S c h i n n e r a

Bibliographie zur Geschichte Osterreich-Ungarns im Weltkrieg 1914—1918 z r. 1934 a pokračovanie týchto bibliografií v spracovaní M. G ü n z h a u s e r a *Bibliographie zur Geschichte der Nachfolgestaaten* z r. 1935. Z ostatných bibliografií i pre nás zásadný význam má práca prof. I. G. K o n t a *Bibliographie de la Hongrie* z r. 1913, v ktorej okrem súpisu knižnej i časopiseckej literatúry je i soznam rukopisných pamiatok z francúzskych archívov so vzťahom k Uhorsku.

Pretože maďarské historické časopisy obsahujú v značnom rozsahu literatúru podstatného významu i pre slovenskú historiografiu a keďže niet súvislého bibliografického spracovania maďarskej historickej literatúry za všetky roky, bude dobre nenechať nepovšimnuté ani súhrnné obsahy a registre k niektorým významnejším maďarským historickým časopisom. Prvý z takýchto registrov bol vydaný k heraldicko-genealogickému časopisu *Turul* pod titulom *Név- és tárgymutató a Turul 1883—1936 évfolyamához* (Budapest 1893, 1940), z ktorých v prvom sväzku sú spracované ročníky 1883—1892, v druhom sväzku ročníky 1893—1936. R. 1914 Maďarská akadémia vied vydala register k dvom historickým časopisom v spracovaní Bélu P e l z a s názvom *A Magyar Történelmi Tár és Történelmi Tár tartalommutatója* (Budapest, 152 str.), v ktorom je súpis článkov z *Magyar Történelmi Tár* za roky 1855—1863 a za roky 1867—78 a v druhom oddiele súpis článkov z časopisu *Történelmi Tár* za roky 1878—1911. K najvýznamnejšiemu maďarskému historickému časopisu *Századok* zatiaľ vyšiel nákladom Maďarskej historickej spoločnosti iba súhrnný obsah za roky 1867—1936 pod titulom *Századok 1867—1936. á. folyamainak tartalommutatója* v dvoch sväzkoch, z ktorých prvý spracoval B. P e l z (ročníky 1867—1916, vyšiel r. 1917) a druhý E. V á c z (ročníky 1917—1936, vyšiel r. 1937). Materiál bol rozdelený do štyroch skupín. Pretože však materiál nebol utriedený i vecne, tento súpis nevyhovoval odborníkom. Preto bol poverený L. N a m é n y i, aby k časopisu *Századok* spracoval i vecný register. Po jeho predčasnej smrti materiál, ktorý excerpoval, utriedil Dr. E. B á n y a i a tak vyšiel nákladom Maďarskej historickej spoločnosti predbežne prvý sväzok *Századok név- és tárgymutatója I. köt. Az 1867—1876 é. folyamok mutatója* (Budapest 1908, IX+(3)+737 str.), avšak i táto práca bola podrobená prísnej kritike a tak jej pokračovanie, práve tak ako aj vyhovujúce pokračovanie Dr. B. Pelza, doteraz nevyšlo.

Z prehľadu, ktorý sme tu načrtli, je zjavné, že maďarská historická bibliografia je i pri neúplnosti spracovania jednako len veľmi dobrou pomôckou pre našich historikov. Bude preto odôvodnené, ak sa bližšie soznámime i s najnovšou maďarskou historickou bibliografiou. Predovšetkým tu treba spomenúť prácu Dominika K o s á r y h o *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I.* (Budapest 1951). I keď je to práca výberová, je nesporne veľmi cenným obohatením bibliografie a dobrou pomôckou historikom zaoberajúcim sa uhorským feudalizmom. Autor

v nej zachycuje najdôležitejšie pramene a literatúru k uhorskému feudalizmu, a to od najstarších čias až po rok 1711.

Zvýšenú pozornosť so strany slovenských historikov si zasluhuje bibliografia, ktorú vydala Maďarská akadémia vied pod titulom *Magyar történelmi bibliográfia. 1825—1867* v spracovaní Historického ústavu za redakcie Zoltána I. Tóth a. (*Magyar történelmi bibliográfia. 1825—1867*. Szerkesztette A történettudományi intézet munkaközössége. I. Tóth Zoltán vezetésével. Budapest, Akadémiai kiadó 4°. I. kötet. Általános rész. 1950. 118-(2)s. II. kötet. Gazdaság. 1952 260 s. III. kötet. Politika, jog, oktatás-iskolák, tudomány, művészet, sajtó, vallás-egyházak. 1950. 407 s. IV. kötet. Nemzetiségek. V tlači.) Pracovníci Historického ústavu pri obrovskom rozsahu materiálu by v dohľadnom čase nezvládli spracovať celú historickú literatúru, a preto si vymedzili len určitý časový výsek — roky 1825 až 1867. V tomto časovom úseku venovali prvoradú pozornosť predovšetkým shromaždeniu súčasného materiálu knižného i časopiseckého. Z historických časopiseckých prác po rok 1867 zahrnuli do svojej bibliografie len významnejšie, ktoré majú základný význam pre poznanie vymedzeného obdobia. Bibliografiu rozdelili na viac sväzkov, ktoré postupne vychádzajú v kvartovom formáte. Do bibliografie sa zahrnula iba historická literatúra so vzťahom k uhorským dejinám, a to tak práce maďarské, ako aj inorečové. Prirodzene, z inorečovej literatúry sa podarilo zostaviť shromaždiť len väčší-menší zlomok, čo sa dá vysvetliť mimoriadnymi ťažkosťami pri získavaní a overovaní zahraničného materiálu. Pri konečnom revidovaní lístkového materiálu bolo vyradené 15.000 lístkov s popismi menej dôležitých článkov, ktoré však budú prístupné skúmateľom vo forme kartotéky v Historickom ústave. Postupne sa shromažďuje i materiál pre uhorskú, resp. maďarskú historickú bibliografiu za roky 1868—1945.

Zo štyroch plánovaných sväzkov *Magyar történelmi bibliográfia 1825—1867* vyšly doteraz tri sväzky. V prvom sväzku, ktorý vyšiel r. 1950 v rozsahu 118 strán, je zahrnutá všeobecná časť, okrem úvodu, soznamu skratiek excerpovaných časopisov, sborníkov a iných vydaní, z ktorých však len malá časť je z časopisov vychádzajúcich na území Slovenska a len šesť v slovenskej reči. (Pešťbudínske vedomosti, Národné noviny, Slovenské pohľady, Sborník Matice slovenskej, Sborník Muzeálnej Slovenskej Spoločnosti, Historica Slovaca, okrem nemeckého Slowakische Rundschau), hoci práve budapeštianske knižnice majú shromaždenú väčšinu takýchto časopisov zpred r. 1918. Celkove prvý sväzok sa rozdeľuje na súhrnné úvodné práce o dejinách Uhorska, na pomocné diela (bibliografie, štatistické lexikóny), na zemepisné popisy, historické miestopisy, diela o Maďaroch v zahraničí, o demografii a o dejinách zdravotníctva. Celý sväzok obsahuje 5654 popisov samostatných diel i článkov. Oddiel venovaný miestopisu sa delí na skupiny podľa jednotlivých miest bývalého Uhorska, takže literatúru o jednotlivých slovenských mestách si tu možno ľahko vyhľadať.

V tomže roku ako prvý sväzok vyšiel i sväzok tretí, venovaný dejinám politiky, práva, vzdelávania i školstva, vied i umení, tlače, náboženstva i cirkvi. Materiál k dejinám politiky zaberá polovicu sväzku a delí sa na dejiny politických bojov (od r. 1825 do r. 1848, revolučné roky 1848—49, absolutizmus od r. 1849 do r. 1867 s ďalším delením na podskupiny) a na dejiny štátnej správy (štruktúra, ústredná vláda, miestne správy žúp, miest a obcí, súdnictvo a bezpečnostné orgány). Oddiel venovaný školstvu má všeobecnú časť, ďalej časť o opatrovniach, elementárnych a stredných školách, kolégiách a vysokom školstve, odbornom školstve, o výchove žien, o živote študentov. Oddiel o umení sa rozpadá na časti o literatúre, divadle, hudbe, tanečnom umení, výtvarníctve a o umeleckých remeslách. Sväzok zakončujú oddiely venované tlači (8 skupín) a náboženstvu, resp. cirkvám (11 skupín). Celý sväzok obsahuje úctihodný počet popisov — 24.698.

Konečne r. 1952 vyšiel druhý sväzok venovaný súpisu literatúry o uhorskom hospodárstve s delením na časť všeobecnú, poľnohospodárstvo, baníctvo, priemysel, dopravu, obchod, peňažníctvo, triedy, hospodárske ustanovizne a doplnok o sociálnej politike, o podpore miest a obcí a o spoločenskom rúchu. Celý sväzok obsahuje 15.855 popisov, často veľmi cenného materiálu i k dejinám hospodárskeho vývoja Slovenska. Štvrtý sväzok má obsahovať súpis literatúry o národnostnej otázke v Uhorsku. Dielo má byť doplnené i registrom.

I keď sme si vedomí, že popísaná bibliografia, práve tak ako ostatné spomenuté maďarské bibliografie, zaznamenáva predovšetkým maďarskú a nemeckú literatúru, ostatnú len veľmi neúplne a často len náhodne, predsa sú pre našu historiografiu nevyhnutnými prameňmi informácií o hľadaných prácach podľa príslušných odborov, kým si nespracujeme vlastnú vyčerpávajúcu historickú bibliografiu.

Problém súhrnnej bibliografie slovenskej histórie

Pre súčasného slovenského historika je nevyhnutným predpokladom úspešnej produktívnej práce schopnosť orientovať sa bez ťažkostí a pri najmenších časových stratách v doteraz uverejnenej literatúre knižnej i časopiseckej. Je však nad možnosti a sily jednotlivca, aby z autopsie poznal všetko, čo sa o minulosti Slovenska a Slovákov napísalo. Pre slovenského historika je situácia sťažaná ešte tým, že história Slovenska, teda jeho vývoj politický, hospodársky, sociálny, kultúrny, technický, i po akejkolvek inej stránke, je v mnohom smere súčiastkou dejinného vývoja bývalého Uhorska, do ktorého Slovensko štátoprávne patrilo od XI. stor. do r. 1918, a to bez toho, žeby tvorilo osobitnú administratívnu jednotku, s výnimkou pomerne krátkeho obdobia Nitrianskeho údelného kniežatstva za prvých Arpádovcov. Za takýchto okolností je pochopiteľné, že slovenský

historik musí pri svojej práci nevyhnutne prihliadať na historickú literatúru akéhokoľvek druhu i v akejkolvek reči, vzťahujúcej sa na dejiny bývalého Uhorska. Predovšetkým však slovenský historik musí poznať maďarskú historickú tvorbu, práve tak ako pre obdobie slovenských dejín po r. 1918 musí poznať českú historickú tvorbu so vzťahom k tomuto obdobiu československých dejín. Okrem toho si musíme uvedomiť, že maďarská i česká historiografia disponuje značne väčším počtom skúsených, kvalitných historických pracovníkov, ktorí sa pri svojom výskume neobmedzujú striktne len na otázky významné pre maďarskú, resp. českú minulosť, ale že si svoje úlohy ukladajú často extenzívne, že spracúvajú často i vyslovene slovenské historické témy, k spracovaniu ktorých sa slovenskí historickí pracovníci prípadne ešte nedostali. Za takejto situácie môže slovenskému historickému pracovníkovi, pracujúcemu v akomkoľvek odbore slovenskej minulosti, pomôcť jedine dôkladne spracovaná bibliografia slovenskej histórie, ktorá by v prehľadnej forme shromaždila všetku literatúru so vzťahom k dejinám Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po najnovšie časy. Preto sme sa v predchádzajúcich prehľadoch slovenskej, českej a uhorskej historickej bibliografickej tvorby snažili poukázať podľa možnosti na všetky práce, ktoré zatiaľ aspoň do určitej miery nahrádzajú takúto súhrnnú bibliografiu slovenskej histórie. Je však pochopiteľné, že pri množstve bibliografických príručiek zo všetkých troch skupín orientácia v nich nie je ľahká, pretože materiál je roztratený a ťažko si možno v krátkom čase a bez veľkej námahy zistiť pramene k určitej téme zo slovenskej minulosti i pre nedostupnosť mnohých z publikácií, ktoré sme do svojho prehľadu zahrnuli.

Pokiaľ ide o vlastný problém spracovania súhrnnej bibliografie slovenskej histórie, sotva niekto z historických pracovníkov na Slovensku pochybuje o potrebe a neodkladnosti jeho riešenia. Aby sa však mohlo reálne uvažovať o reálnom projekte blízkeho spracovania bibliografie slovenskej histórie od najstarších čias, bude potrebné osvetliť rad otázok súvisiacich s týmto problémom, a to predovšetkým zásadné otázky, akým spôsobom sa má takáto bibliografia spracovať a ktorá vedecká inštitúcia na Slovensku má t. č. najlepšie predpoklady pre splnenie takejto náročnej úlohy.

Je prirodzené, že pre bibliografiu slovenskej histórie bude potrebné vybudovať vlastný systém, najlepšie vyhovujúci našim potrebám, pričom sa bude musieť prihliadnuť na historické práce iných národov a to, čo z ich systémov bude dobre upotrebitelné pre našu bibliografiu, prevziať do nášho systému historickej bibliografie. Hlavnou smernicou pri vybudovaní systému musí byť snaha umožniť čo najľahšiu orientáciu v spracovanom materiáli a teda čo najširšiu praktickú upotrebitelnosť takejto práce. Hovoriť o podrobnostiach takéhoto systému by bolo zatiaľ predčasné. Jeho konečné sformovanie bude v mnohom ohľade potrebné prispôbiť sossieranému materiálu.

Základnou otázkou je, čo všetko bude potrebné zahrnúť do bibliografie slovenskej histórie. Vyriešenie tejto otázky bude v mnohom ohľade záležať od vyriešenia problému celkového bibliografického spracovania článkovej literatúry zo slovenských časopisov, novín a zborníkov po rok 1900, keďže po tomto roku nemáme slovenskú literárnu tvorbu z periodík vôbec spracovaných. Ide tu o to, či sa budú excerptovať slovenské časopisy a noviny, vydávané po r. 1900 v rámci celkového bibliografického spracovania slovenskej článkovej literatúry po tomto roku, čo by predpokladalo väčší počet zapracovaných bibliografických pracovníkov alebo či sa bude bibliografia slovenskej histórie (v najširšom smysle) spracúvať samostatne v prípade neuskutočnenia celkového spracovania slovenskej časopiseckej literatúry.

Ak by sa prikróčilo k samostatnému spracovaniu bibliografie slovenskej histórie, malo by to význam v dvoch smeroch. Prejavilo by sa to jednak v tom, že táto bibliografia by mohla zaradiť do svojho obsahového materiálu i príbuzné disciplíny pomocných vied, ktorých materiál by sa ináč presunul pri celkovom spracovaní slovenskej článkovej literatúry do iných odvetví, takže by vedľa bibliografie slovenskej histórie vznikly za obdobie po r. 1900 samostatné bibliografie (časopiseckej tvorby) slovenskej literárnej histórie a vedy, jazykovedy, knihovedy, práva, divadla, výtvarného umenia, hospodárstva a priemyslu, techniky, športu a telesnej výchovy, zdravotníctva a pod., do ktorých obsahu by prednostne patrily i historické práce z príslušných odborov, tak ako je to pri ročnom spracovaní časopiseckej literatúry napr. v *Slovenskej bibliografii*. Keby sa teda spracúvala bibliografia slovenskej histórie samostatne, nezávisle od celkového spracovania časopiseckej literatúry, malo by to výhodu, že by sa do bibliografie zahrnula všetka historická literatúra. Bola by tu však aj značná nevýhoda, že by sa pre túto bibliografiu musely osobitne excerptovať slovenské periodiká po rok 1900. A pretože excerptovať všetky časopisy len kvôli jedinej bibliografii by nebolo ekonomické, musel by sa urobiť výber časopisov najpodstatnejších pre historickú bibliografiu. Každé z týchto dvoch riešení má svoje podstatné výhody a nevýhody, hoci v princípe by bolo potrebné dať prednosť celkovému spracovaniu slovenskej článkovej literatúry a práve tak aj knižnej. Okrem iných dôvodov by za takéto celkové spracovanie slovenskej článkovej literatúry hovoril i fakt, že takéto riešenie by umožnilo i spracovanie materiálu k dejinám robotníckeho hnutia na Slovensku vo všetkých smeroch a vzťahoch.

Nech sa už budú bibliografie slovenskej histórie spracúvať v akejkolvek forme, v každom prípade sa budú musieť excerptovať všetky historické bibliografie či už české alebo uhorské, resp. aj iné. Práve tak bude potrebné excerptovať i dôležitejšie inorečové časopisy, ktoré vychádzaly na území Slovenska, resp. i mimo neho, pokiaľ sú prístupné, pretože možno predpokladať, že tam sa získa značné množstvo dosiaľ neznámeho materiálu, významného pre poznanie slovenskej minulosti.

Konečne, ešte je potrebné zaoberať sa otázkou, ktorá vedecká inštitúcia na Slovensku má najlepšie predpoklady pre spracovanie bibliografie slovenskej histórie. Táto úloha totiž vyžaduje predovšetkým kombinované schopnosti orientácie v materiále po stránke bibliografickej i historickej a prístupnosť technických pomôcok. Myslíme, že za terajšej situácie slovenskej bibliografie by sa dal v dohľadnom čase uskutočniť projekt spracovania súhrnnej bibliografie slovenskej histórie v akejkoľvek forme jedine v Bibliografickom oddelení Slovenskej národnej knižnice, ktorá už má spracovaný vo forme lístkovej kartotéky knižný materiál slovenskej tvorby okrem menšej časti, práve tak ako súpis inorečových kníh týkajúcich sa Slovenska (okolo 8.500 bibliografických lístkov, z toho okolo 3.300 českých, z ktorých značnú časť bude potrebné zahrnúť i do bibliografie slovenskej histórie). Okrem toho v Bibliotéke Matice slovenskej v Martine je uložený lístkový materiál s excerptami z mnohých ročníkov slovenských časopisov, ktorý by sa dal po predbežnej revízií pravdepodobne použiť i pre bibliografiu slovenskej histórie, takže by sa príslušné ročníky časopisov nemusely znovu excerptovať. Zatiaľ si určitý čas vyžiada dokončenie rozpracovaných bibliografických úloh Slovenskej národnej knižnice a až potom by sa mohlo prikrôčiť aj k spracovaniu bibliografie slovenskej histórie, od ktorej v mnohom ohľade závisí rozvoj slovenského historického výskumu.